

3. ARCHIVNÍ ŠKOLSTVÍ

3.1 Francie – *École nationale des chartes*

Značné nashromáždění listin, které potvrzovaly práva shromažďující instituci, mělo za následek jednak základní péči o tyto písemnosti, ale také jejich pečlivé studium. Významným centrem studia písemností byl již v 17. století klášter St. Denis, jehož členem byl Jean Mabillon, který v roce 1681 vydal zakladatelské dílo *De re diplomatica libri sex*. Jeho řádoví spolubratři (maurini) ve výzkumném díle pokračovali, až do doby, kdy Velká francouzská revoluce tato studia přerušila.

Ale již v roce 1806 poukazoval baron de Gérando na nutnost obnovy maurinských studií a se svou žádostí se obrátil na Napoleona. Ten ale dával přednost nejnovějším a vojenským dějinám a pro studium středověkých listin pochopení neměl. Proto baron Gérando svoji žádost v roce 1820 prostřednictvím ministerstva školství opakuje a požaduje založení školy, která by učila „rozumět“ starým listinám.

22. února 1821 byla založena škola, která měla učit čtení starých písem a starých románských dialektů, také latině, pomocným vědám historickým a dalším disciplínám. Škola byla pojmenována **École nationale des Chartes**. Výuka měla probíhat v jednotlivých kursech s omezeným počtem posluchačů a studium bylo koncipováno jako dvouleté. První kurs začal hned 1. 7. 1821. Studium bylo určeno jednak archivářům a také knihovníkům a podle daného zaměření byla výuka svěřena dvěma spolupracujícím organizacím – pro kandidáty knihovnictví Královské knihovně, pro kandidáty archivnictví Národnímu archivu. Pro řevnivost obou institucí škola záhy zanikla.

Její potřebnost ale vedla k obnovení školy, královskou ordonancí Karla X. z 11. 11. 1829, na poněkud jiném základě. Byla spojena s Akademií věd a jejím posláním bylo jednak vychovat akademický dorost pro přípravu spolupracovníků na akademických dílech a jednak vyškolit vědecké pracovníky pro vědecké úkoly státní správy. Studium bylo prodlouženo na tři roky, v průběhu studia posluchači skládali dílčí zkoušky, na závěr studia museli sepsat a obhájit závěrečnou práci. S absolutoriem získali titul archivář-paleograf a jejich jména byla od roku 1840 ohlašována v sezení Akademie věd. Podmínkou pro zapsání ke studiu bylo získání titulu „Bachelior es lettres“, složení přijímací zkoušky a věk nižší 24 let. Výuka byla nově zahájena 2. ledna 1830 v prostorách knihovny a archivu současně.

V dubnu 1835 byla založena společnost starých i nových žáků školy pod názvem **Société de l'École des Chartes**, která začala vydávat periodikum *Bibliothèque de l'École des Chartes*. Členové společnosti bedlivě střežili obsazování míst v archivech lidmi, kteří „umí, či neumí číst“ stará písmena.

Královská ordonance z 31. prosince 1846 umožnila rozsáhlou organizační výstavbu školy. Ta byla nově umístěna v Calais des archives du royaume. Důsledně byly rozšiřovány sbírky faksimilií i odborná knihovna. Školu tvořili: ředitel, 3 řádní profesoři, 1. generální repetitor, 3 repetitoři (mimořádní profesoři), sekretář a pedel. Obsahem studia byla v prvním ročníku paleografie rukopisů a listin, sfragistika, numismatika, vnější stránka historických pramenů, středověká latina a stará francouzština. V druhém ročníku diplomatika, kritika a hodnocení listin, vnitřní stránka historických pramenů, nauka o archivech a knihovnách. A konečně ve třetím ročníku numismatika, metrologie, ústavní dějiny, dějiny umění, sfragistika, heraldika a základy občanského, kanonického i lenního práva.

Dnes je École des Chartes samostatnou institucí, podléhá přímo ministerstvu kultury, sídlí v areálu Sorbony, studium trvá tři a půl roku. Škola přijímá každoročně 20 nových žáků na základě přísné přijímací zkoušky. Na tuto zkoušku se mohou zájemci o studium připravit na Lyceu Jindřicha IV. i v Paříži. V průběhu studijního roku konají posluchači dvakrát písemné a ústní zkoušky.

Od roku 1951 spoluorganizuje École des Chartes spolu s Ředitelstvím francouzských archivů a Národním archivem pro domácí i zahraniční uchazeče tříměsíční mezinárodní technicko-archivní stáže, o něž je velký zájem. Stáž je členěna do několika částí, v jejichž rámci je věnována pozornost dějinám a současnosti francouzského archivnictví, jednotlivým typům archivů a legislativě v archivnictví Francie i dalších států, archivům ministerstev a ústředních státních orgánů, dějinám i současnosti École des Chartes, mezinárodní archivní radě a archivům mezinárodních organizací, podnikovým archivům, nad nimiž vykonává Národní archiv dohled již od roku 1950, moderním technikám ochrany archiválií, vztahu archivů a veřejnosti a formám zpracování a ukládání archiválií. O archivech a archivnictví ve vybraných evropských zemích přijíždějí přednášet přední odborníci daných zemí. Na závěr stáže musí posluchači vypracovat písemnou práci a podrobit se zkoušce. Stáž pak bývá slavnostně zakončena předáním diplomů absolventům, jehož se účastní ministr kultury, ředitel francouzských archivů a velvyslanci zemí účastnících se posluchačů.

3.2 Rakousko – Das Institut für Österreichische Geschichtsforschung

Založení Haus-, Hof- und Staatsarchivu (HHSA – Domáci, dvorní a státní archiv) vyžadovalo soustředění odborných sil, které budou schopny nashromážděnému materiálu rozumět a jej spravovat.

V počátcích pracovali v Haus-, Hof- und Staatsarchivu mnozí registraturní úředníci bez předběžného jak historického, tak i archivního vzdělání. Proto se stále častěji ozývaly hlasy volající po odborné přípravě pracovníků archivu. V roce 1840 žádal ředitel HHSA **Ignaz sv. pán von Reinhart** (+1843), aby uchazeči o místo prokázali určité předběžné znalosti, a to: 1. znalost latiny, francouzštiny a italštiny a dalších jazyků – jazyků národů v monarchii začleněných, 2. znalost rakouských dějin, 3. schopnost zpracovat stručně a přesné výtahy z písemností. Na tento požadavek odpověděl kancléř **Metternich** 13. listopadu 1841 tím, že vyhověl návrhu na zavedení zkoušky zjišťující předpoklady uchazeče pro práci s archiváliemi. Reinhart ale dále žádal rozvoj pomocných věd na universitě a propojení studia pomocných věd historických s praktickou výukou v HHSA. Poukazoval na to, že by tak mohlo vzniknout skvělé pracoviště podobné francouzské École des Chartes.

Rakouské vysoké školství, oslabené a zploštělé josefínskými školskými reformami, které upřednostňovaly výchovu státních úředníků, nikoli samostatně myslících a vědecky pracujících osobností, neskýtalo záruky pro výchovu kvalifikovaných odborných sil potřebných jednak v samotném školském systému a jednak v modernizující se státní správě. Odpovědní činitelé si toho byli vědomi, a tak byli postupně na rakouské university získávání odborníci ze zemí rozvinutějších, především z Německa, ale také z pražské university, která stála v tomto období výše než sama university vídeňská. Velkou zásluhu na celkovém rozvoji školského systému nutno přičíst novému ministru kultu a vyučování hraběti **Leo Thun-Hohensteinovi**, který stál v čele ministerstva od srpna 1849 do října 1860.

V roce 1846 byl jmenován profesorem dějin na universitě v Innsbrucku **Albert Jäger**, benediktin z tyrolského kláštera Marienberg. V květnu 1851 byl Jäger z podnětu hraběte Thuna jmenován profesorem všeobecných světových a rakouských státních dějin na universitě ve Vídni. Hrabě Thun tak zamýšlí dosáhnout lepšího zpracování rakouských dějin, vzdělávání mladých sil ve výzkumu a využívání historických pramenů a výchovu profesorů dějin pro rakouské university. První paleografická cvičení konal tedy Jäger v rámci university. Hrabě Thun ale ve svém snažení vytvořil „historickou školu“ pokračoval a předložil 14. září 1853 císaři Františku Josefovi oznámení o předběžném založení školy ve formě návrhu se zdůvodněním potřeby rakouské historické školy a s poža-

davkem o přidělení stipendií stipendistům této školy. Císař vzal svou resolucí ze dne 20. října 1854 prozatímní založení školy na vědomí a zmocnil ministra kultu a vyučování k potvrzení udělování stipendií pro studenty. Tak byla škola pro rakouský dějezpýt (Institut für österreichische Geschichtsforschung) uvedena v život. Albert Jäger vypracoval a předložil ministerstvu ke schválení statuta školy a požádal o přidělení prostor pro umístění školy. Statuta hrabě Thun obratem postoupil císaři, ten je schválil a přidělil škole budovu proti dominikánskému kostelu v blízkosti univerzitní knihovny. V roce 1855 bylo tedy započato s výukou, přijato prvních šest stipendistů.

Ředitelem školy se stal Albert Jäger, který byl odpovědný za výběr a přijímání studentů, za výuku i závěrečné zkoušky. Každoročně podával ministerstvu kultu a vyučování zprávy o průběhu výuky. Úkolem školy bylo prohloubit vzdělání studentů v rakouských dějinách a naučit je pracovat s prameny. Škola byla tříletá, skládala se z ročního přípravného kursu a dvouletého hlavního kursu. Přednášely se rakouské dějiny, jazyky, paleografie, diplomatika, chronologie, numismatika, heraldika, církevní dějiny, politický a církevní zeměpis, právní dějiny, lenní právo, dějiny umění, prameny a literatura. Vyučující přednášeli současně na universitě a stejně tak posluchači museli být současně zapsáni na universitě.

V roce 1855 pracoval v HHSA ve Vídni jako stipendista francouzské vlády **Theodor von Sickel**.⁵⁷ V Institutu vedl seminář z paleografie a na Jägerův návrh byl v září 1856 jmenován docentem pomocných věd historických. Hlavní těžiště jeho výuky spočívalo v počátcích na paleografii. Protože Institut měl v počátcích málo studijního materiálu k paleografickým cvičením, vrhl se Sickel s energičností sobě vlastní na vytvoření sbírky *Monumenta graphica*, faksimilové sbírky rukopisů a listin. Sickel cestoval do Prahy, Brna, Milána, Benátek, Verony aby vybral nejvhodnější písemnosti pro svoji sbírku. Ta pak byla technicky provedena v Dvorské a státní tiskárně rytíře Welsbacha. Ministerstvo zhotovení faksimilové sbírky velkoryse dotovalo.

K paleografii postupně přibíral Sickel přednášky z diplomatiky, které nakonec převážily a staly se hlavním těžištěm Sickelovy vědecké práce (*Lehre von den Urkunden der ersten Karolinger 751 bis 840*, 1867, jako první díl *Acta regum et imperatorum Karolorum digesta et enarrata*, jako druhý svazek *Regesten den Urkunden der ersten Karolinger*). Oceněním Sickelových zásluh bylo pověření vedením oddílu *Diplomata edice Monumenta Germaniae*. 7. dubna 1875. S tím také souvisí změna v předmětu diplomatického zájmu, totiž diplomatika 10. století – Ottonů a Jindřicha II.

⁵⁷ **Theodor von Sickel** pocházel ze saské rodiny evangelického pastora z Aken an der Elbe (Sachsen), 1845–47 studoval teologii, pak germanistiku a historii, 1850 promoval u Heinricha Leo. V disertaci věnoval pozornost burgundským dějinám a dosáhl studijní cesty do Paříže, kde se seznámil s prací na École des Chartes. Dostal se také do Milána na paleografickou školu při tamním státním archivu. V letech 1855–56 pobýval jako stipendista francouzské vlády v Haus-, Hof- und Staatsarchivu.

Se studijním závěrem sedmého kursu 25. května 1869 požádal Alber Jäger (68) o uvolnění z funkce ředitele školy a o pensionování. Ministerstvo jeho žádosti 9. 7. vyhovělo a pověřilo vedením Institutu Theodora Sickela. Nabídku reorganizovat Institut Sickel prozatím odmítl s odůvodněním, že ministerstvo vnitra jedná o nové úpravě regulace archivní správy a sítě v monarchii a že bude vhodné vyčkat výsledků tohoto jednání. K reorganizaci přistoupil až v roce 1874 po konzultaci s **Heinrichem Zeissbergem**.⁵⁸ V novém návrhu statut klade Sickel důraz na možnost uplatnění absolventů Institutu a žádá rozšíření studijní látky ještě výrazněji o dějiny umění a navrhuje rozšířit stav docentů na Institutu o **Zeissberga** pro rakouské dějiny a prameny, **Thausinga** pro dějiny umění knihovnictví a **Kürschnera** pro paleografii. Škola má tedy vychovávat odborné pracovníky knihoven, archivů a muzeí. Návrh nových stanov ministerstvo Sickelovi v září 1874 schválilo. S rozšířením studijní látky došlo také k prostorovému rozšíření Institutu.

K 25. výročí existence Institutu se jeho učitelé i absolventi shodli na vydání vědecké publikace. V dalších úvahách dospěli k názoru, že by tato publikace měla být periodická, a tak se zrodily *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*. Redaktorem byl ustanoven Mülbacher a ministerstvo schválilo vydávání časopisu a podpořilo je dotací ve výši 1000 zl. ročně. První sešit nového časopisu vyšel s úvodním článkem Theodora Sickela v červnu 1879.

Poté, co papež Lev XIII. otevřel Vatikánské archivy, dosáhl Sickel u císaře, že také Rakousko bude do Říma vysílat své stipendisty. Centrem rakouských studií se stalo „Institut austriaco di studi storici“ a tento ústav lze označit za dceřinný podnik Rakouského Institutu. Existence Rakouského ústavu v Římě a výzkum vatikánských archivů zaměstnávaly Sickela stále více. Důsledkem toho byl jednak jeho příklon k papežské diplomacie, a také stále menší pozornost věnovaná Rakouskému ústavu ve Vídni, kde se nechal častěji zastupovat Zeissbergem. Kromě něj Sickela také zastupoval **Engelbert Mühlbacher**. Mühlbacher byl Fickerův žák v Innsbrucku, kde věnoval pozornost regestům karolínských listin. Ficker jej také poslal do Vídne na právě reformovaný Institut, který navštěvoval jako mimořádný student mezi dvěma kursy v letech 1874–1876. Závěrečnou zkoušku nesložil. Byl kanovníkem augustiniánského kláštera St. Florian. V roce 1878 se Mühlbacher v Innsbrucku habilitoval na základě studia listin Lothara I. a Karla III.

V červenci 1891 souhlasil císař se Sickelovou žádostí o zproštění vedení Vídeňského institutu. Současně byl pensionován na universitě, soustředil se nějaký čas ještě na řím-

58 **Heinrich Zeissberg**, Jägerův žák, absolvoval 4. kurs v letech 1861–63 prací Alcuin und Arno 1862, studií Arno, der erste Erzbischof von Salzburg se již v roce 1863 habilitoval a získal soukromou docenturu všeobecných dějin na vídeňské universitě. V letech 1863–1870 přednášel rakouské dějiny na universitě ve Lvově (Lemberg), odkud přešel na stolicí rakouských dějin v Innsbrucku, kde se zasloužil o vytvoření Historického semináře po vzoru vídeňské university, jehož vzniku dlouho bránil Julius Rocker. V roce 1872 byl Zeissberg povolán na universitu do Vídne.

ské výzkumy a posléze odešel na odpočinek do Merana. Na Sickelovu žádost byl ředitelem Vídeňského institutu jmenován profesor Dr. Heinrich Ritter von Zeissberg, který stál v čele ústavu poměrně krátce – pouze do roku 1896, kdy byl jmenován ředitelem Dvorské knihovny. Za svého působení žádal, aby podmínkou přijetí do archivní služby bylo absolvování Institutu. Již v roce 1890 byl tým učitelů posílen o Engelberta Mühlbachera a po odchodu Sickelově se jednalo o získání dalšího člena vědeckého týmu, jímž se stal v roce 1893 **Oswald Redlich**, absolvent 23. kursu v letech 1879–1881, který pracoval jako archivář tyrolského místodržitelství. V roce 1894 byl hned jmenován řádným profesorem a věnoval se diplomacie. Období působení Mühlbachera a Redlicha lze označit za vrcholné období existence Institutu. Stále vzrůstal počet zájemců o studium Institutu, publikační činnost jak učitelů tak posluchačů byla intenzivní a kvalitní. V roce 1898 byla opět modernizována statuta, rozšířena byla ještě o „doplňující zkoušku pro státní archivní službu“ (§ 8), která se stala podmínkou přijetí do státních archivů. V roce 1897 uvedl Mühlbacher v život Komisi pro novější dějiny Rakouska, jejíž předsednictví bylo do roku 1937 spojeno s funkcí ředitele Institutu. Z její činnosti vzešla řada cenných publikací, především od členů Institutu. Intenzivně se také rozšiřovala knihovna ústavu.

Po Mühlbacherově smrti (1903) byl vedením pověřen Oswald Redlich, který ale zkrátka ustoupil nově jmenovanému profesorovi pomocných věd a svému příteli **Emilu von Ottenthalovi**, kterého císař k 1. 4. 1904 jmenoval ředitelem Institutu. S jeho působením se charakter života značně proměnil, ztratil na aktivitě, intenzitě a živosti. Negativní vlivy přinesla také světová válka. K padesátému výročí Institutu byla připravena pouze skromná brožurka. Pozvaný Sickel se již ze zdravotních důvodů nemohl oslav účastnit. Ottenthal oslavil ve funkci ředitele v roce 1925 své sedmdesátiny a v následujícím roce předal vedení ústavu Oswaldu Redlichovi. Ten usiloval o znovuoživení Institutu. Dosáhl zavedení elektrického osvětlení, zasloužil se o modernizaci a přestavbu prostor Institutu. Ve funkci ředitele jej v roce 1931 vystřídal **Hans Hirsch**. Institut zápasil o zachování samostatnosti ve vztahu k Universitě. V roce 1939 se asistentem ústavu stal **Heinrich von Fichtenau**, pomocné vědy dále přednášel **Heinz Zatschek**, ale poté, co odešel 1943 do Prahy, jej vystřídal **Leo Santifaller**. V roce 1945 se habilitoval **Alphons Lhotsky**, kustod umělecko historického muzea. Na životě ústavu se dále podíleli **Rudolf Geyer**, ředitel vídeňského státního archivu, archivář **Walter Goldinger**, **Erich Zöllner** a další osobnosti.

Po druhé světové válce se v roce 1945 stal ředitelem **Leo Santifaller**, 45. kurs 1948–1950 měl více jak dvacet absolventů. O studium na Institutu byl i nadále velký zájem a svědčil mimo jiné i o kvalitě práce ústavu. Od roku 1951 již neprobíhá přípravný kurs současně s kursem hlavním, a tak se interval závěrečných zkoušek prodloužil na periodu

tří let. Institut i nadále vychovává archiváře, knihovníky a správce sbírek a museí.⁵⁹ Od roku 2010 stojí v čele Institutu Thomas Winkelbauer, který se mimo jiné zabývá stavovskou reprezentací v rámci Habsburského soustátí.

Studium na Institutu je ukončeno písemnou magisterskou prací a magisterskou zkouškou, která se dělí na písemnou a ústní část a má platnost státní zkoušky v oboru pomocných věd historických a archivnictví. Škola uděluje titul *Magister der Philosophie (Mag. phil.)* a každý absolvent se stává členem Institutu für Österreichische Geschichtsforschung.

3.3 Vatikán

V souvislosti s otevřením Vatikánských archivů pro badatelskou veřejnost, uvědomuje si papež Lev XIII. význam historického a pomocnovědného školení. Zakládá tak v roce 1884 speciální učiliště Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica. Škola nabízí několik typů kurzů. Hlavním je dvouletý kurz paleografie, diplomatiky a archivnictví. Tímto školením prošlo i několik našich badatelů např. Zdeněk Kristen (1936),

⁵⁹ Čeští posluchači Institutu:

- 1. kurs – 1854–1857
- 3. kurs – 1859–1861 – 5 studentů (Josef Emler)
- 20. kurs – 1893–1895 (Josef Šusta)
- 21. kurs – 1895–1897 (Jan B. Novák, Max Dvořák, Gustav Friedrich)
- 22. kurs – 1897–1899 (Kamil Krofta)

Ředitelé ústavu:

1854–1869	Dr. Albert Jäger
1869–1891	Dr. Theodor von Sickel
1891–1896	Dr. Heinrich rytíř von Zeissberg
1896–1903	Dr. Engelbert Mühlbacher
1903–1904	Dr. Oswald Redlich
1904–1926	Dr. Emil von Ottenthal
1926–1931	Dr. Oswald Redlich
1931–1940	Dr. Hans Hirsch
1940–1945	Dr. Otto Brunner
1945–1962	Dr. Leo Santifaller
1962–1983	Heinrich Fichtenau
1983–2002	Herwig Wolfram
2002–2009	Karl Brunner
2010–	Thomas Winkelbauer

Ignác Zelenka (1942), Pavel Kohout (1945), Augustin Huber (1950), Josef V. Koudelka (1955) a Jaroslav V. Polc (1963).

Škola také nabízí roční kurz řecké paleografie nebo roční kurz archivnictví.

3.4 Universita Karlova v Praze

Již počátkem 18. století se objevují jak na universitách, tak ve sféře státní správy snahy omezit jezuitskou universitní autonomii a rozšířit obory universitního vzdělávání. Tak je v rámci osvíceneckých reforem Marie Terezie jmenován prvním profesorem historie a pomocných prostředků vědy historické ale při právnické fakultě pražské university Karel Michael O'Lynch k 1. září 1746. Otcem pokračující reformy je Gerhard van Swieten, z jehož popudu jsou všeobecné dějiny začleněny jako integrující součásti filosofického studia. Vedle nich jako předměty „mimořádné“ jsou zařazeny pomocné předměty historické – diplomatika s heraldikou a nauka o starožitnostech s numismatikou. Profesorem pomocných předmětů historických byl v roce 1784 jmenován **František Steinský**. Přednášel ponejvíce podle vlastních skript, ale na podkladě předepsaných učebnic. Pro diplomatiku a heraldiku to byla kniha vídeňského profesora tohoto oboru Řehoře Grubera a pro numismatiku učebnice vídeňského numismatika Jana Josefa Eckhela. Steinský obor přednášel až do své smrti 8. března 1816. Krátce obor supluje profesor Titze, profesor všeobecných dějin. Posléze byl na uvolněné profesorské místo vypsán konkurz z něhož vyšel vítězně **Jan Helbling z Hirzenfeldu**, jenž byl profesorem jmenován k 15. listopadu 1817, a místo zastával až do svého penzionování v roce 1860. Největší pozornost Helbling věnoval numismatice a v roce 1824 při universitě založil sbírku mincí, kterou při výuce spolu se svými studenty využíval. Dále přednášel diplomatiku, heraldiku a sfragistiku. Za jeho působení bylo v roce 1824 zavedeno pro jím vyučované předměty pojmenování „pomocné vědy historické“. Kromě uvedených předmětů vypsál také někdy „úvod do studia dějepisu“ (Wissenschaftslehre der Geschichte) nebo „světové dějiny

staré doby“ (Alte Geschichte). Až do zahájení přednášek Dr. **Josefem Emlerem**⁶⁰ v roce 1871 byly pomocné vědy historické pouze suplovány. Emler zpočátku přednáší jako řádný člen Královské české společnosti nauk, posléze jako soukromý docent a po smrti **Dr. Mathiase Pangerla**, mimořádného profesora v letech 1875–1879, jako mimořádný profesor. Své přednášky Emler rozšířil ještě o chronologii a prameny dějin. Přednášky konal na universitě, praktické semináře pak v městském archivu. V roce 1896 úmrtím profesora Emlera se místo profesora pomocných věd historických uprázdnilo. Univerzita hledala náhradníka, zvolila **Gustava Friedricha**,⁶¹ absolventa rakouského Institutu, který předložil v roce 1898 svoji *Učebnou knihu paleografie latinské* jako habilitační práci a univerzita jej tedy od prosince 1898 pověřila suplováním pomocných věd historických. V roce 1909 byl Gustav Friedrich jmenován řádným profesorem. Jeho snaha o zřízení vlastního semináře pomocných věd historických, žádost podával ministerstvu v roce 1912 a 1914 ji opakoval, nebyla v době trvání monarchie vyslyšena.

3.5 Státní archivní škola v Praze

Potřebu kvalifikovaných sil pro archivy monarchie se uvědomovali již Rosenthal, Klauser, Hormayer, Chlumecký a Hulakovský. Institut für österreichische Geschichtsforschung vychoval řadu odborníků, kteří zastávali významná místa v českých archívech, ale národnostní napětí na sklonku monarchie studium Čechů znesnadňovalo a zánik monarchie je zcela znemožnil.

V českých zemích se volání po vlastním archivním učilišti ozývalo již v druhé polovině 19. století. V souvislosti se založením Českého zemského archivu vyslovil na zasedání zemského výboru v roce 1862 poslanec Dr. František Brauner požadavek, aby jedním

60 **Josef Emler** se narodil v roce 1836 v Jičíně, na universitě ve Vídni studoval v letech 1856–1859 historii a filologii, navázal ještě studiem na Institutu für Österreichische Geschichtsforschung v letech 1859–1861, v době působení Alberta Jägera, Josefa Aschbacha, Antona von Millera a Theodora Sickela, s pověstí nejlepšího znalce středověké diplomatiky a paleografie, vedle Wattenbacha a K. F. Stumpfa. V roce 1860 Emler získal stipendium ke studiu v jihoněmeckých archívech – navštívil München, Stuttgart, Nürnberg, kde z pověření Sickelova zpracovával císařské listiny Konráda II. a Heinricha III. a předložil práci *O výsledcích diplomatického výzkumu některých listin Konráda II.* V roce 1869 obhájil na pražské universitě doktorát. V roce 1872 se habilitoval na základě spisu *O zbytcích desk zemských v r. 1541 pohořelých.*

61 **Gustav Friedrich** se narodil v roce 1871 v Poděbradech, 1882–1890 studoval na gymnáziu v Jindřichově Hradci, poté na universitě v Praze zapsal v letech 1890–1894 historii, navázal studiem na universitě ve Vídni v letech 1894–1897 a také na rakouském Institutu, kde byl žákem tehdejšího ředitele E. Mühlbachera. Mimo působení na Univerzitě Karlově byl v letech 1919–1941 ředitelem Archivní školy v Praze.

z úkolů zemského archivu či archiváře, byly přednášky o čtení a výkladu starých dokumentů. Jeho návrh nebyl vyslyšen, ale již v roce 1865 žádal profesor Konstantin Höfler, sám dříve archivář v Bamberku, aby se zemský archiv stal střediskem výchovy archivářů. Chtěl založení archivní školy podobné École des Chartes. Komise dojednávající podmínky existence a poslání zemského archivu ve složení František Palacký, Václav Vladivoj Tomek a František Ladislav Rieger nakonec Höflerův návrh odmítla.

K myšlence zřízení archivní školy se v roce 1907 vyslovil vídeňský archivář Václav Kratochvíl, o něco později ředitel zemského archivu Jan Bedřich Novák, který předložil konkrétní program. Realizování těchto požadavků ale nebylo za existence monarchie možné. Hned po vzniku republiky se úsilí o zřízení archivní školy zintenzivnilo. Dva pracovníci zemského archivu, absolventi Ústavu pro rakouský dějepis, Dr. Kamil Krofta a Dr. Josef Borovička, přešli počátkem roku 1919 na ministerstvo školství a národní osvěty, do zde vytvořeného archivního referátu. První návrh učební osnovy vypracoval J. B. Novák a spolu se členy subkomise poradního archivního sboru (Gustav Friedrich, Václav Hrubý a Ladislav Klicman) vypracoval studijní program. Již v září 1919 byla ministerstvem školství a národní osvěty vysoká škola archivní v Praze zřízena a podřízena přímo ministerstvu školství. Jejím ředitelem byl jmenován Gustav Friedrich, tajemníkem zemský vicearchivář Vladimír Klecanda. Sídlem školy se staly prostory zemského archivu v Bredovské ulici 6 (dnes tř. Politických vězňů). Škola měla poskytovat odborné i praktické vzdělání těm, kteří se chtěli věnovat archivní službě, prohlubovat vědomosti z pomocných věd historických a dějepytu vůbec. Byl jí stanoven tříletý cyklus. Podmínkou přijetí bylo absolutorium či studium filosofické, případně právnické a teologické fakulty a úspěšné složení přísné přijímací zkoušky. V rámci studia pak posluchači konali na závěr každého roku postupovou, ve třetím ročníku pak závěrečnou zkoušku, jejíž součástí byla domácí písemná práce. Kursy měly být zahajovány ob rok, vyučovali v nich univerzitní profesori, archiváři i jiní odborníci povolání k tomu ministerstvem. Stanovami byl počet posluchačů omezen na deset, pěti neúspěšnějším pak ministerstvo poskytovalo v II. a III. ročníku stipendium. Studijní program obsahoval:

1. pomocné vědy historické – paleografii, chronologii, diplomatiku, heraldiku, sfragistiku, genealogii
2. archivní nauku
3. nauku o pramenech k československým dějinám
4. ústavní a správní dějiny
5. základní pojmy právní, hlavní prameny práva římského, kanonického a německého

6. středověkou latinu, starou češtinu, slovenštinu střední horní němčinu
7. středověkou archeologii
8. základy všeobecného a čs. knihopisu a knihovnictví

Na rozdíl od vídeňského institutu se nevyučovaly dějiny umění. Na výuce se podílela řada universitních profesorů a odborníků z praxe. Ministerstvo obsazovalo jednotlivé přednášky konkrétními učiteli na každý ročník. Nejčastěji se na výuce podíleli následující učitelé. Středověkou paleografii a diplomatiku, chronologii, sfragistiku, heraldiku a genealogii přednášel Gustav Friedrich, novověkou paleografii a diplomatiku Jan Bedřich Novák, českou diplomatiku Václav Hrubý, městskou správu v českých zemích a její písemné památky Václav Vojtíšek, patrimoniální správu Bedřich Jenšovský, archivnictví a dějiny archivů Vladimír Klecanda, prameny českých dějin Václav Novotný.

Zkušební řád stanovil tři části státní závěrečné zkoušky: domácí písemnou práci – písemnou zkoušku – ústní zkoušku. Písemná práce měla prokázat schopnost absolventa k historické vědecké práci. Písemné zkoušky byly čtyři: ze středověké latinské paleografie, ze středověké diplomatiky a z pramenů k československým dějinám. Na písemné zkoušky bylo vyměřeno po čtyřech hodinách času. Ústní zkoušku pak posluchači skládali ze sedmi předmětů: 1. paleografie, 2. diplomatiky, 3. dějin československé veřejné správy, 4. pramenů k československým dějinám, 5. pramenů římského práva a základních pojmů právních, 6. z dějin práva v českých zemích, 7. archivnictví.⁶²

Úsporná opatření mladé republiky ale nedovolila otevírat nový kurs pravidelně každým druhým rokem, jak bylo plánováno. Po přerušení v roce 1926 byl další kurs otevřen až v roce 1928 a následně se další kurs otevíral po ukončení předešlého. Poslední předválečný kurs (VIII.) byl zahájen v roce 1937. Na něj pak navzdory uzavření vysokých škol mohlo být navázáno ještě kursem IX., který probíhal v letech 1941–1943 a byl pouze dvouletý. Hned po ukončení války byl zahájen další kurs. Byl tříletý, a aby se zaplnila mezera a uspokojila poptávka studentů, nedošlo k omezení počtu posluchačů na deset. Ředitelem školy byl ustanoven Václav Vojtíšek. Posledním kursem archivní školy se stal XI. kurs zahájený v roce 1947, protože na návrh reformní komise a profesorského sboru Karlovy university ministerstvo školství schválilo svým výnosem z 15. 10. 1948 zřízení studijního oboru „pomocné vědy historické“ při filosofických fakultách našich universit a k němu bylo přeneseno i studium archivnictví. Na Karlově universitě bylo zahájeno již ve školním roce 1949/1950, v následujícím školním roce bylo otevřeno také v Brně a v Bratislavě. Bylo stanoveno, že archivní studium bude čtyřleté a dvouoborové – kom-

62 Zkušebním řádem z roku 1923 byl počet předmětů ústní zkoušky zvýšen na devět rozdělením paleografie a diplomatiky na středověkou a novověkou.

binovalo se tedy s historií, latinou nebo češtinou. Záslouhou profesora Jindřicha Šebánka byl v roce 1947 zahájen kurs archivní školy i na Masarykově universitě v Brně.

Archivní škola vychovala řadu odborníků, kteří se v budoucnu podíleli na rozvoji archivnictví u nás, na vědeckém výzkumu a v neposlední řadě také na ediční činnosti.⁶³ Řádnými zkouškami prošlo 100 absolventů,⁶⁴ kromě nich se mimořádným zkouškám podrobilo 13 uchazečů a ze speciálního brněnského kursu vyšlo 12 absolventů.⁶⁵

63 Ve vedení AŠ se vystřídali Gustav Friedrich (1919–1941); Bedřich Jenšovský (1941); Jaroslav Prokeš (1941–1942); Václav Vojtíšek (1945–1950)

64 1. kurs 1919–1921 (výjimečně dvouletý)

Absolvovali JUDr. František Čáda, PhC. Václav Hadač, PhC. Věra Kosinová, PhDr. Václav Letošník, PhC. Miloš Lier, PhC. Daniel Rapant, PhDr. František Roubík.

2. kurs 1920–1923

Absolvovali: PhC. Marie L. Černá, PhC. Karel Jeřábek, PhC. Zdeněk Kristen, PhC. Božena Kubíčková, PhC. Milena Linhartová, PhDr. Otakar Odložilík, PhDr. Marie Opočenská, P. Romuald R. Perlík, O.Praem., PhC. Blažena Rubešová, PhDr. Jindřich Šebánek.

3. kurs 1922–1925

Absolvovali: P. Vlad. Balcárek, O.Praem., PhC. Otakar Bauer, PhC. Miroslav Burian, PhC. Rudolf Hurt, PhC. Bohuslav Matouš, P. Jiří Měcháček, O.Praem., PhC. Leopold Peřich, PhC. Václav Pešák, PhC. Miloslav Volf.

4. kurs 1924–1927

Absolvovali: PhDr. M. Frýzová, PhC. Helena Kloboučková, PhC. Miloš Kratochvíl, MUDr. Et PhDr. Josef Řehák, PhC. Anna Vavroušková.

5. kurs 1928–1931

Absolvovali PhC. Jiří Čarek, PhC. Zdenka Karlová, PhC. Jan Klepl, PhDr. Josef Matoušek, PhC. Jaroslav Vavřík

6. kurs 1931 – 1934

Absolvovali: PhC. Antonín Haas, PhDr. Josef Hráský, PhC. Václav Husa, PhDr. Jaroslav Charvát, PhDr. Václav Žáček, PhC. Martin Vochoč, PhC. Timoteus Zelinka.

7. kurs 1934 – 1937

Absolvovali: ThDr. Václav Bartůšek, PhDr. František Beneš, ThDr. Vojtěch Bucko, PhC. Václav Davídek, PhDr. Karel Doskočil, PhC. Marie Jelínková, JUC. Marie Kořínková, PhDr. Rudolf Schreiber.

8. kurs 1937 – 1940

Absolvovali: dr. Emil Hradecký, Josef Polišenský, Václav Pubal, Dr. Oldřich Říha, Bedřich Stern, Josef Vávra.

9. kurs 1941 – 1943

Absolvovali: Marie Čermáková, Jan Augustin Čerovský, Jiří Horák, JUDr. Rudolf Kalous, Josef Kollmann, Jurij Křížek, Oldřich Liška, Václav Lukáš, Marie Pavlíková, Přemysl Peer, Miloslav Rohlík, Vladimír Sedlák, Dagmar Stuchlíková, JUDr. Václav Šolle, Václav Vinš.

10. kurs 1946 – 1948

Absolvovali: Miloslav Bělohlávek, Zdeněk Bičík, Eva Boháčková, Eva Raketová, Gabriela Čechová, Jan Durdil, Zdeněk Fiala, František Graus, Alexander Gross, Josef Janáček, Marie Lišková, Josef Macek, Vladimír Ruda, Josef Svátek, Lubomír Vaněk.

11. kurs 1947–1950

Absolvovali: Karel Černý, Karel Dolista, František Hoffmann, Jaroslav Honc, Dr. Aleš Chalupa, Pavel Kohout, Antonín Macák, Jaroslav Macek, Dr. Jiří Majer, Dr. Jaromír Mikulka, Jiří Pražák, Dr. Jindřich Růžička, Lubomíra Durdíková.

65 1. Stanislav Drkal – profesor gymnázia v Brně, 2. PhDr. Sáša Dušková, asistentka semináře paleografie a diplomatiky, 3. PhC. František Mainuš, 4. PhC. Jindřich Obršlík, 5. PhDr. Jiří Radimský – úředník ZA

Snahou učitelů archivní školy bylo vytvoření časopisu, stejně jako měla škola francouzská *Bibliothèque de l'École des Chartes* a škola rakouská *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*. Zpočátku to organizační důvody nedovolovaly, a proto vyšel archivářům vstříc Český časopis historický, který ve svém 26. ročníku (1920) vydal zvláštní přílohu *Archivnictví*. V následujícím roce, ačkoliv byla příloha připravena, redakce ČČH ji neotiskla, a tak musela archivní škola hledat vlastní cestu. V roce podala žádost o povolení vydávat časopis na ministerstvo školství, které jí záhy vyhovělo, požadovalo pouze, aby byl do redakce přivzat zástupce Státního historického ústavu vydavatelského. Vzniká tedy periodikum s názvem *Časopis archivní školy* (ČAŠ). První ročník byl vydán v roce 1923, časopis měl vycházet jednou ročně, ale třikrát došlo ke sloučení ve dvojčísla (9–10, 13–14, 15–16). Posledním vydáním bylo dvojčíslo 15–16 vydané v roce 1940. Všechna čísla redigoval Gustav Friedrich ve střídavé spolupráci s Václavem Hrubým, Vladimírem Klecandou, Josefem Borovičkou, J. B. Novákem, Václavem Vojtiškem, Bedřichem Jenšovským a Jaroslavem Prokešem.

3.6 Česká republika – výuka archivnictví dnes

Výuka archivnictví tedy přešla rokem 1950 na naše university – Universitu Karlovu v Praze, Masarykovu universitu v Brně a Komenského universitu v Bratislavě. Zde probíhalo studium pět let dvouoborově převážně s kombinací historie. Školská reforma od roku 1977 proměnila studium archivnictví na jednooborové a čtyřleté studium. V první polovině 80. let se studium opět stalo dvouoborovým a pětiletým. Pomocné věd historické a také základy archivnictví se přednášely v rámci studia historie na Universitě Palackého v Olomouci.

Velmi výrazně se proměnily možnosti studia po roce 1989. Přibývá vysokých škol, a tak je možné studovat archivnictví jako bakalářské studium také na Universitě Palackého v Olomouci, na Jihočeské universitě v Českých Budějovicích. Universita v Hradci Králové donedávna nabízela také pouze bakalářskou formu studia, nyní je zde možné dosáhnout již také magisterského titulu. Základy pomocných věd historických a archivnictví nabízí i oddělení PVH při katedře historie na Universitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.

v Brně, PhC. František Spurný, 7. PhC. Jaroslav Ševčík, úředník AMB, 8. PhC. Mojmír Švábenský, 9. PhC. Miroslav Trantírek, archivář v Mikulově, 10. PhC. Jaroslav Vodička, 11. PhC. Vladimír Voldán, 12. ThDr. Metoděj Zemek, adjunkt CMBF PU Olomouc.

Literatura:

- Bittner, Ludwig:** *Ein vormärzlicher Plan zur Errichtung einer Archivschule.* MIÖG 41, 1926, 273–278.
- Ebelová, Ivana:** *Výuka archivnictví na katedře Pomocných věd historických a archivnictví FFUK v Praze.* AČ 53, 2003, 154–160.
- Folia diplomatica*
- Goll, Jaroslav:** *Ústav pro rakouský dějezpyt.* ČČH 11, 1905, 68–72.
- Kartous, Peter:** *Profesia archivára v minulosti a dnes.* Slovenská archivistika 28, 1993 č. 2, 3–14.
- Kollmann, Josef:** *Státní archivní škola v Praze.* SAP 32, 1982, 225–307.
- Krofta, Kamil:** *Naše archivní škola.* ČČH 25, 1919, 278–282.
- Lhotsky, Alphons:** *Geschichte des Instituts für österreichische Geschichtsforschung.* MIOG, Ergänzungsband XVII, 1954.
- Linhartová, Lenka:** *Mezinárodní archivní stáž.* AČ 45, 1995, 245–248.
- Hageneder, O.:** *Die Archivausbildung am Institut für Österreichische Geschichtsforschung.* In: Wissenschaftliche Archivarusbildung in Europa. Veröffentlichungen der Archivschule Marburg. Institut für Archivwissenschaft. Jg 14, Marburg 1989.
- Hlaváček, Ivan:** *Přehledné dějiny pomocných věd historických v českých zemích.* (Se zvláštním zřetelem ke stolici oboru na filozofické fakultě University Karlovy. In: 200 let pomocných věd historických na filozofické fakultě University Karlovy v Praze. Praha 1988, 286 s.
- Kazbunda, Karel:** *Stolice dějin na pražské universitě (1746–1918).* 3 sv. 1964–1968
- Kutnar, František – Marek, Jaroslav:** *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví.* Praha 1997, 1065 s.
- Pánek, Tomáš:** *Historický seminář na filosofické fakultě Masarykovy university v meziválečném období.* DP FF MU Brno 2010, 139 s.
- Perka, Radovan:** *Odborná příprava archivářů v Evropě v 19. a na počátku 20. století.* DP. Brno 1971.

- Ryantová, Marie:** *Výuka archivnictví v České republice*. AČ 61, 2011, 159–172.
- Stoy, M.:** *Das österreichische Institut für Geschichtsforschung 1929–1945*. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. Bd 50, Oldenburg, München 2007. ISBN 978-3-7029-0551-4.
- Sulitková Ludmila:** *Archivnictví a spisová služba. Vzdělávání archivářů*. <http://ffujep.cz/archivnictvi>.
- Šimeček, Zdeněk:** *Ještě o studiu pomocných věd historických na pražské universitě na sklonku 18. a na počátku 19. století*. ČMM 92, 1973, 96–104.
- Šimeček, Zdeněk:** *Z počátků výuky pomocných věd historických na pražské univerzitě*. HUCPr 25–1, 1985, 33–47.
- Terzo, Natalini (ed.):** *Cento anni di cammino. Scuola vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica (1884–1984)*. Città del Vaticano 1986.
- Vrbata, Jaroslav:** *Výchova, další vzdělávání a vědecká příprava pracovníků archivů trvalého uložení*. SAP 39, 1989, 517–528.
- Zatschek, Heinz:** *Das Wiener Institut für Geschichtsforschung und die Entwicklung der historischen Hilfswissenschaften in den Sudetenländern*. Prag 1944
- Zatschek, Heinz:** *Die Anfänge der Lehrkanzel für historische Hilfswissenschaften an der Prager Universität*. Zeitschrift f. Geschichte der Sudetenländer 7/1944, 254–288.

